

Türk Basınında Nefret Söylemi: “Mavi Marmara Baskını” Örneği

F. Betül Aydın*

Giriş

İsrail ablukası altındaki Gazze'ye, kısa adı İHH olan İnsani Yardım Vakfı önderliğinde bir araya gelen her kesimden gönüllünün yer aldığı ve içinde temel insani yardım malzemelerini barındıran Mavi Marmara Gemisi, hatırlanacağı üzere 22 Mayıs 2010 tarihinde İstanbul'dan yola çıkmıştı. 360'tan fazla Türk'ün bulunduğu gemide yabancı aktivistler ve mürettebatla birlikte 600 kadar kişi bulunuyordu. 31 Mayıs 2010 sabahı uluslararası kara sularında Mavi Marmara'ya İsrail tarafından baskın yapılmış, saldırıda 9 Türk hayatını kaybetmiş, onlarca kişi yaralanmıştı. İsrail'in saldırısında, gemideki aktivistler İsrail askerleri tarafından gözaltına alınıp hapse atılmış, yaralılara bile kelepçe takılması Türkiye'deki tansiyonu iyice yükseltmişti. Türk Hükümeti, uluslararası arenada pek çok girişimde bulunmuş İsrail'i kınaması için Birleşmiş Milletleri (BM) acil toplantıya çağırmış ve konseyde oy çokluğuyla İsrail'in kınanmasını sağlamıştı.

Yola çıktığı ilk günden itibaren dünya kamuoyunun dikkatle takip ettiği yardım konvoyuna, İsrail; “Yaklaşırsanız saldırırız.” açıklamasını da önceden yaptığı gibi olası tutuklamalara karşı Aşdod Limanı'nda gözaltı için çadırları bile kurmuştu. Dünyada büyük tepkilerle karşılanan kanlı saldırı, Amerika'dan Afrika'ya, Avrupa'dan Orta Asya'ya kadar pek çok ülkede düzenlenen gösterilerle protesto edilmişti.

İsrail'in saldırısı başta Türk medyası olmak üzere tüm dünya medyasında da geniş yankı uyandırmıştı. Dünya medyası ve özellikle İslam ülkelerinin medyası, antisemitik düşünce

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü.

üzerinden haberlerini şekillendirmiş ve haber söylemlerini nefret söylemleriyle kamuoyuna vermişlerdi. Bu çalışma da Mavi Marmara baskınıyla ilgili haberlerin nefret söylemi bağlamında haberleştirildiği Türk basınını ele almayı amaçlamaktadır. Bunun için *Taraf, Vakit, Yeni Şafak* ve *Zaman* gazeteleri seçilmiştir. O dönem hükûmete yakın olması nedeniyle *Taraf*, İslamcı ve antisemitik söylemleri ağır bastığı için *Vakit*, hükûmete yakın muhafazakâr bir gazete olması nedeniyle *Yeni Şafak*, haberleri ılımlı söylemlerde ürettiği için ise *Zaman* gazetesi seçilmiştir.

Çalışma 3 bölümden oluşmaktadır. 'Nefret Söylemi ve Basın' başlıklı ilk bölümde, nefret söyleminin ne olduğuna, basında milliyetçilik ve ırkçılık üzerinden nasıl kullanıldığına değinilecektir. 'Türkiye-İsrail İlişkileri ve Antisemitizm' başlıklı ikinci bölümde ise genel olarak Türkiye-İsrail ilişkileri değerlendirilmeye çalışılacak ve antisemitizm ile Türkiye'deki Yahudi karşıtlığı da bu çerçevede ele alınmaya çalışılacaktır. Son bölümde ise bahsi geçen gazetelerin 1-7 Haziran 2010 tarihleri arasında ilk sayfalarında yer alan nefret söylemi çerçevesinde baskınla ilgili dikkat çekici haberleri vanDijk'ın geliştirdiği "eleştirel söylem analizi" çözümlemesi ile analiz edilmeye çalışılacaktır.

Nefret Söylemi ve Basın

Nefret Söylemi Nedir?

Nefret söylemi bir nefret suçudur ve farklı tanımları yapılagelmiştir. Her ne kadar nefret suçu kavramı ile nefret söylemi birbirine karıştırılsa da nefret suçları daha çok hukuki (cezaî yaptırım gibi) bir mecraya gönderme yapmakta; nefret söylemi ise toplumdaki en küçük birim olan bireylerden, kitlesel ölçekli medyaya kadar geniş bir yelpazede, gücünün zayıfı ya da biz'in ötekî'ne yaptığı; irki, dinî, cinsî, siyasi vb. diğer farklı faktörlerle aşığılama, toplumdan soyutlama veya bir nevi tahakküm kurma çabasına gönderme yapmaktadır.

Nefret suçunu besleyen temel faktör, nefret söylemidir ve ardında farklı etnik, dinî kimlikler, cinsel yönelimlere karşı ön yargı, ayrımcılık, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, cinsiyetçilik, transfobi ve homofobi bulunmaktadır. Nefret söylemi, bireylere, ırkları, ten renkleri, etnik kökenleri, toplumsal cinsiyetleri, milliyetleri, dinleri, cinsel tercihleri, yetersizlikleri ve diğer bireysel ayrımcılık biçimleri temelinde yöneltilen nefreti içeren ve teşvik eden söylemler olarak tanımlanabilir (Akdeniz, 2009, akt. Binark, 2010, s. 23). Medyada son yıllarda oluşan yeni söylem türleri ve bu söylemlerin boyutları doğrudan milliyetçilik, ırkçılık, ötekileştirme, ayrımcılık gibi temellere dayanmakta olup toplumsal yapının şekillenmesinde medya, bu anlamda önemli bir rol oynamaktadır. Medyada nefret söyleminin yükselişi ve bu söylemlerin tekrar tekrar yeniden üretimindeki bu artış, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin nefret söylemine dair tavsiye kararını almasını beraberinde getirmiştir. Evrensel düzeyde kabul görmüş bir tanımı olmayan nefret söyleminin (birçok ülke bu kavram kapsamına girebilecek ifadeleri, aralarında ufak değişikliklerle yasaklasa da) 1997 yılında Avrupa Konseyi

Bakanlar Komitesi (Council of Europe- Committee of Minister) aldığı kararda nefret söylemini şöyle tanımlanmıştır:

İrkçi nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm veya hoşgörüsüzlük ifade eden, saldırgan milliyetçilik de dâhil olmak üzere, diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her tür ifade biçimi. Hoşgörüsüzlüğe dayalı nefret, saldırgan milliyetçilik ve etnik merkezîyetçilik, ayrımcılık ve azınlıklara, göçmenlere ve göçmen kökenli kişilere karşı düşmanlık yoluyla ifade edilen hoşgörüsüzlüğü içermektedir.

Kısacası nefret söyleminin temelindeön yargılar, ırkçılık, yabancı korkusu veya düşmanlığı, taraf tutma, ayrımcılık, cinsiyetçilik, homofobi vb. yatmaktadır. Kültürel kimlikler ve grup özellikleri gibi unsurlar nefret söyleminin kullanılmasını etkilemekte; yükselen milliyetçilik ve farklı olana tahammülsüzlük gibi koşullarda, nefret dili yükselmekte ve etkisini arttırmaktadır (Alğan & Şensever, 2010, s. 15). Sevilyay Çelenk'e göre (2009, s. 212) bu bağlamda nefret söyleminin temelindeki ayrımcılığın en eski görünüşlerinden biri olan ırkçılık (*racism*) ve yabancı düşmanlığı (*xenophobia*), tarih boyunca kölecilik, etnik temizlik, soykırım, katliam, zorunlu göç ettirme, aç bırakma, tecavüz gibi farklı şiddet uygulamalarıyla birlikte günümüze kadar devam etmiştir.

Nefret söylemi, nefret suçuna giden sürecin çıkış noktası, yani nefret suçunun önünü açan tahammülsüzlüğün ve hoşgörüsüzlüğün dışavurumudur. Hedef alınan gruplara “Toplumda size yer yok” mesajı yinelenerek verilmekte, grup üyeleri pasifleştirilmektedir (Inceoğlu&

Sözeri, 2012, s. 24). Bu durum, günümüzde bu topraklarda nefret söylemi ve bu söylemin politik tezahürü olan ayrımcılığın, toplumsal yaşamın en derinlerinde yer etmiş bir toplumsal vakasıdır. Günlük yaşamın vazgeçilmez, en yerleşik dili, politik ve kültürel varoluş olduğu kadar, farklı etnik kökene, inanca ve kültürel kimliğe sahip, değişik sosyal kesimlerden insanlar arasında, azınlıklara yönelik nefret söylemi ve ayrımcılık insanların daha dünyaya gözünü açmasıyla başlamaktadır. Ermeni, Rum, Roman, Alevi ve Kürt vatandaşlara nefreti ve ayrımcı söylemi ebeveynler, çocuklarını ‘terbiye etmede’ çok sık kullanmaktadırlar (Tahmaz, 2012, s. 190). Tabi her ne kadar Türkiye farklı ırk ve etnisiteleri bünyesinde barındırıyor ve bu farklılık, gruplar arasında nefret içerikli söz ve eylemlere dönüşüyorsa da bu durumu bizim topraklarımızla sınırlandırmak elbette yanlış olacaktır. Nefret söylemi ya da nefret suçu günümüzde yeni bir kavrammış gibi görünse de tarihsel olarak oldukça kadim olduğu söylenebilir. Öyle ki nefret içerikli eylemler insanlığın başlangıcına kadar götürülebilmektedir ve kutsal kitaplara da konu olan “Habil ve Kabil” hikâyesi bunun en somut örneğidir. Dolayısıyla bu tür nefret içerikli söz ve eylemler, tarihten bugüne en ilkel kabilelerden en ileri demokrasilere sahip ülkelere kadar, kısacası yeryüzünde insanın olduğu her ulus ve coğrafyada görmek mümkündür.

Basının Nefret Söylemi

Nefret söyleminin en yoğun olarak kullanıldığı alanlardan birisi şüphesiz basındır. Basının nasıl bir nefret söylemi kullandığına geçmeden önce bir noktayı vurgulamakta yarar var. Basında nefret söyleminin, ideolojik bir mücadele alanı olan “toplumsal bellek” bağlamında kültürel biçimlerde kendisini nasıl gösterdiği ve bu çerçevede basında yeniden nasıl ürettiğini bağdaştırmak yerinde olacak ve bu nedenle bu başlık altında “toplumsal bellek” konusuna da atıfta bulunulacaktır.

Haberler, kurgusal metinlerdir ve tüm kurgusal metinlerde olduğu gibi haberin de bir söylemi vardır. Haberler özetledikleri, hikâye ettikleri olaylara, gerçeklere anlam kazandırmaktadır. Bir yandan, haberin söyleminin içinde yer alan anlatımlar olaylar/gerçekler kurulup canlandırılmakta ve insanlara aktarılmaktadır. Diğer yandan ise haberlerin söylemleri içinde egemen söylemler doğallaştırılmakta, egemen ideoloji yeniden kurulmaktadır (Tokgöz, 2003, s. 185). Egemen ideolojik gündelik söylem ve pratikler, çatışma ve şiddeti yeniden üretmek toplumsal parçalanmayı süregelen kılmaktadır. Böylelikle toplumsal alanda daha rahatlıkla hareket edeceği güçsüz bir yapı oluşturmaktadır. Bu durum, iktidarın şiddet aygıtını meşrulaştırmakta yani muhalifler ve “öteki”ler üzerinde uyguladığı baskının, şiddetin normalleşmesine ve doğallaştırılmasına yardımcı olmaktadır. İktidar ‘makul vatandaş’ olarak tanımladığı kitlelerin yardımıyla şiddeti, gündelik yaşam alanındaki söylem ve pratiklerde sıradanlaştırarak yeniden üretmektedir. Bu süreçte, toplumsal bilinç yapısı faşizan bir biçimde yapılandırılmakta; sıradan insan farklı düşünenlerden, farklı din ve etnisiteden olanlardan, farklı cinsel eğilime sahip olanlardan kısaca “öteki”lerden korkmakta, nefret etmekte ve söylemsel, eylemsel şiddeti kullanarak iktidarın kendi var oluşunu tehdit ettiğini bilincine yerleştirdiği bu unsurlardan kurtulmak istemektedir (Çoban, 2010, s. 9-10). Toplumun ideolojik olarak şekillendirildiği bu süreçte basına önemli bir görev düşmekte ve basın toplumsal anlamda, şiddeti söylemsel olarak üretilen toplumsal olarak paylaşılan teknik ön yargıları üretip pekiştirmektedir ki bunu toplumsal bellek ile yapmaktadır.

Toplumsal bellek kavramının tek bir tanımı yapılamasa da Barış Çoban (2010, s. 10-15)’a göre toplumsal bellek, toplumun kendisini tanıdığı bir ayna ve toplumsal iletişimin temel belirleyenlerinden birisidir. Kurgusal bir yapıya sahiptir, düşünsel üretim araçlarına sahip olan egemen yapı bu kurgusal yapıyı üst belirlemektedir. Toplumsal bellekte, “öteki”lere yönelik nefret içeren tutumların oluşturulması sürecinde tarihsel belirleyenler de etkin bir biçimde kullanılmakta ve böylelikle toplumsal bellekte “öteki”lere yönelik düşmanlığın tohumları ekilmektedir. Tarihin anımsanma biçimi, anlamlandırılma süreçleriyle çakışmaktayken günümüz politikasında ağırlığı hissedilen tarihsel argümanlar, aslında tarihsel vakalar içerisinde ideolojik bir gözle seçilmekte ve bu ideolojik bağlamda anımsatılıp anlamlandırılmaktadır. Kısacası ideolojik bir mücadele alanı olan toplumsal bellek, toplumsal bağlamda nelerin, nasıl anımsanacağını belirlemesi açısından ideolojik olarak topluma yön vermesi anlamına gelmektedir.

Toplumsal bellek toplumsal anlamda iktidarın kurulabilmesi için başta kitle iletişimi olmak üzere farklı ideolojik aygıtların kullanımıyla kurgulanmaktadır. Toplumsal iletişim bakımından iktidar tarafından kitle iletişim araçları dolayısıyla kurgulanmış olan toplumsal bellek, egemen grubun, ‘öteki’lere karşı kendini konumlandırması ve ötekilere yönelik şiddetin meşrulaştırılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda basın, toplumsal bilinçteki ‘öteki’ ya da düşman imgesinin oluşturulması ve canlı tutulması bakımından önemli bir işlev yerine getirmektedir. Toplumsal belleğin üretimi ve yeniden üretiminde merkezi bir role sahip olan medya, gündeme ideolojik müdahaleleri normalleştiren, meşrulaştıran yaklaşımlara dair tarihsel imgeleri oluşturmakta ve yerleştirmektedir (Çoban, 2010, s. 11-17). Çünkü haber medyası insanlara doğrudan tanık olamayacakları olaylara ilişkin bilgi ve enformasyon sağlamakta olup insanların içinde yaşadıkları ekonomik, politik ve sosyokültürel düzenin nasıl anlaşılması gerektiği; neler hakkında bilgilenip/bilgilenmemeleri gerektiği, diğer toplumlara, kültürlere, gruplara veya cinslere ilişkin bakış açılarının şekillenmesinde önemli bir role sahiptir. Yani insanların bilinçlerinin şekillenmesinde haber medyası etkili bir kurumdur (Cangöz, 2008, s. 81). Medya, iktidarın ve seçkinlerin gereksinimini karşılayan bir propaganda aracı olarak işlev görmek ve egemen ideolojinin bir aygıtı olarak milliyetçiliği, ırkçılığı yeniden üretirken toplumsal öfke/ nefret duygularını da üretmekte ve bu duyguların ötekilere karşı yöneltilmesine neden olmaktadır. İktidar seçkinlerinin, hükümet temsilcilerinin, entelektüellerin, STK’ların, kanaat önderlerinin ve medyanın kullandığı ve ürettiği sözcükler günümüzde zaman ve mekân içinde biçimlenmiş söylemler olarak kendini ortaya koymaktadır. Böylece söylemi oluşturan birey ya da dil kullanıcıları örtük ya da açık bir biçimde kendi ideolojilerine koşut olduğunu düşündükleri veya etkilendikleri değerleri içeren söylemlere göndermeler yapmaktadırlar. Bu bağlamda dil kullanıcılarının söylemi kaba, kışkırtıcı, küçümseyici, alaycı, saldırgan, öfkeli, kızgın, sert, küfürlü, argo, kural dışı, sıra dışı kullanımlar, popüler kültürün ürettiği sözcükler gibi aslında diğer bireylerden ve toplumdan etkilenmiş biçimiyle farkında olarak veya olmayarak bilinçli veya bilinçsiz benimsemiş olduğu ortak bilgi değerlerini ortaya koymaktadır (İnceoğlu, 2009). Bu söylemsel ifadeler medya düzeyinde kullanıldığında nefret söylemi çerçevesinde taban bulmaktadır.

Daha özel bir ifadeyle basının, haber söylemlerinde kullandığı ırkçı, ayrımcı, kışkırtıcı, milliyetçi gibi üslup biçimleriyle nefret söylemini toplumsal zeminde meşrulaştırıp yaymasıyla, toplumsal bellek bağlamında egemen ideoloji ekseninde nefret söylemi tekrar tekrar üretilmektedir. Özellikle Türkiye gibi birçok etnik grubu bünyesinde barındıran ve devletin resmî ideolojilerinden biri olan milliyetçilik gibi ilkelere sahip ülkelerin medyasında, neredeyse bazı durumlarda linç etme raddesine gelen nefret içerikli söylemlere sık rastlanabilmektedir.

Nefret Söylemi Bağlamında Basında Milliyetçi ve İrkçi Söylem

Milliyetçilik ve ırkçılık kavramları her ne kadar anlam bakımından birbirlerini çağırıştırıyorlarsa da farklı anlamlara sahiptirler. Medya dolayısıyla yayılan milliyetçi ve ırkçı söylemler nefret söyleminin en önemli ve belki de en temel ‘öteki’leştirme aracı iken milliyetçi ve ırkçı

eylemler de nefret suçunun işlenmesinde, suçu işleyenin, en temel savunma biçimlerinden birinin tezahürü olduğu söylenebilir.

Milliyetçilik kelime anlamı itibarıyla ulusçuluk ve Fransızcadaki nasyonalizm kelimeleriyle eş anlamlı kullanılmaktadır. Milliyetçilik, bir sosyal politika prensibi veya fikir akımı olarak millet realitesinden hareket etmektedir ve milli menfaati temin gayesiyle bir ülkü etrafında toplanmayı ifade etmektedir. Milliyetçilik, ideal ve kader birliğinin yönlerini belirten bir prensiptir ve toplumu yüceltme amacı göstermektedir. Her milletin milliyetçilik anlayışı farklıdır bu nedenle her milliyetçilik akımının kendine özgü özellikleri bulunmaktadır (Eroğlu, 1992, s. 25). Milliyetçilik bir ideoloji olarak "Sanayi Devrimi"nden sonra Batı Avrupa'da ortaya çıkmış olup günümüzde ideolojik bir alan olarak üst yapı içerisinde farklı yapılarda varlığını sürdürmektedir.

İrkçilik kavramı ise 'toplumsal olarak önemli fiziksel ayrımlara dayanan bir ön yargı' (Giddens, 2000, s. 226) veya 'biyolojik veya kültürel görünüşleri nedeniyle belirli toplulukların dışlanmasına dayalı ideolojik bir söylem' (Guibernau, 1997, s. 145) olarak tanımlanabilir. İrkçilik, söylem de dâhil, ayrımcı toplumsal pratikler tarafından yerel (mikro) düzeyde ve kurumlar, örgütler ve grup ilişkilerinde küresel (makro) düzeyde üretilen ve ırkçı ideolojiler tarafından bilişsel olarak desteklenen etnik bir eşitsizlik sistemidir (vanDijk, 2003, s. 54). Balibar'ın da belirttiği gibi (2000, s. 55) ırkçılık, ırkçı kişilerin basit bir hezeyanı değil, toplumsal bir ilişkidir. Milliyetçiliğin bir sonraki aşaması ırkçılıktır ve şiddetten ayrıl(a)maz. Milliyetçi ideoloji, topluma bir kimlik vermektedir. Ancak milliyetçiliği ırkçılıktan ayıramayız. Çünkü her milliyetçi yapı, toplumu bütünselleştirme, eksiksiz kılma çabası içerisinde, kendi ırkının aşırı vurguladığı bir mitoloji yaratmaktadır. Bu mitolojiye göre, milliyetçi ideolojinin egemen olduğu ulus-devlet yapısı yurttaşlarını "tek devlet, tek dil, tek din" yoluyla homojenleştirmek ve sisteme bağlamak amacıyla tüm toplumsal bilinç yapısında milliyetçi bir alt yapının oluşturulması için çaba harcamaktadır. Milliyetçi resmî tarih, devletin varlığını sürdürmeyi sağlayacak klişelerden oluşan bir kurgunun, gerçekliği tahrif eden bir metnin yaratılmasını amaçlar. Bu tür bir tarih daha çok mitolojik öğeler taşımaktadır. Toplumsal belleğin milliyetçi ve ırkçı ideolojiyi destekleyen ideolojik gönderimleri iktidarın denetiminde toplumsal yaşamın parçalanmasında etkin bir araç olarak kullanılabilir. Toplumsal bellek milliyetçi tarihinde yaratıldığı mit ve simgelerin alanı olarak egemen ideolojiye hizmet etmektedir. Milliyetçilik toplumsal bellek bağlamında egemen ideolojiye hizmet ederken toplumsal kimlik bağlamında ırkçılık birleştirici değil, asimilasyonu amaçlayan, parçalayıcı ve toplumsal çatışmayı yoğunlaştıran bir durum yaratmaktadır. 'Öteki'leri hedef alan milliyetçi ideoloji, ırkçılık, şiddet ile kendisini ifade etmekte ve şiddeti bir iletişim biçimine dönüştürmektedir. İrkçi klişeler, toplumsal ön yargıları güçlendirip topluma düşünsel boşluk bırakmadığı için endişeyi engellemektedir (Çoban, 2009, s. 41-49). Bu bağlamda toplumsal ön yargıları güçlendirmede ırkçı klişelerin en yaygın kullanıldığı alan şüphesiz kitle iletişim araçlarıdır. Basının kullandığı ırkçı ya da milliyetçi söylemler toplumsal iletişimi parçalamanın yanı sıra toplumsal grupların içe kapanmasına ve birbirlerine düşman olmalarına yol açmaktadır.

19. yüzyılda başlayan ulus devletlerin ortaya çıkışında harç vazifesi gören milliyetçilik, Hobsbawm'ın belirttiği gibi (1995, s. 223) bugün belki '19. yüzyıl ile 20. yüzyıl başında temsil ettiği söylenebilecek kadar güçlü bir politik bir program değildir. Olsa olsa başka gelişmeleri karmaşıklaştıran bir faktör ya da katalizördür'. Kitle iletişim araçları, bu anlamda en iyi katalizör görevi görmektedir. Anderson'ın ifadesiyle hayali bir cemaat olan ulus ve bu bağlamda bir ideoloji olarak milliyetçilik, hayali bir evrenin sınırlarını nasıl çiziyorsa, kitle iletişim araçları da bu sınırların içini öylece doldurmaktadır. Özellikle totaliter ideolojilerin yaygınlaştırılmasında, siyasi propaganda amacıyla kullanılan medya, millet oluşturma projelerinin vazgeçilmez teknik alt yapısını oluşturmuştur. Medyayla birlikte artık millet, bir yanıyla genel ve kitlesel, diğer yanıyla özel ve bireysel olmuştur. Somut insanın bilincine ve hayat tasavvuruna medyayla ulaştırılan milli ikonlara -bayrak, marş, milli gurur vesileleri vs.- özel hayatları dönüştürerek millet fikrini somuta taşıyan gerçek faileri üretmektedir (Bostancı, 1999, s. 80-83). Böylelikle medyanın milliyetçi söylemleri, bireylere sirayet etmektedir.

Milliyetçilik ve ondan ayrılamayan ırkçılığın, sanayileşmeyle birlikte Avrupa'da ortaya çıktığını belirtmiştik. 19. ve 20. yüzyılda yeni ulus devletlerin ortaya çıkması, milliyetçilik eksenli toplumsal yeni birlik-bütünlükçü duyguları beraberinde getirmiştir. Bu süreçte medyanın en temel ve en eski aracı olan gazeteler, milliyetçilik ideolojisinin yayılmasına öncülük etmişlerdir. Bugün, gerek gazeteler gerekse diğer kitle iletişim araçları, egemen ideolojinin bir aygıtı olarak milliyetçiliği üretmekte ve üretirken de şiddet içerikli söylemleri yoğun bir biçimde kullanmaktadırlar. Bugün medyanın kullandığı ırkçı/milliyetçi söylemler, nefret söylemi bağlamında en sık karşılaştığımız söylem türlerinden birisidir. Türkiye açısından baktığımızda başta Kürtler ve Ermeniler olmak üzere, Türkler dışında farklı etnisitelere karşı kullandığı söylemlerinde medya, toplumsal çatışmanın en önemli aktörü hâline gelmiştir.

Türkiye-İsrail İlişkileri ve Antisemitizm

Türkiye-İsrail İlişkilerine Genel Bir Bakış

Türkiye-İsrail ilişkilerine geçmeden önce, İsrail Devleti'nin kuruluşunun; siyasi, tarihi ve hukuki açıdan önemli bir hata olduğu ve Orta Doğu sorununun da başlangıcını oluşturduğu yönünde yaygın bir görüşün hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Bu görüşe gerekçe olarak ise tarihe ve özellikle de dinsel kaynaklara dayanarak hak iddia etmek ve bunu uluslararası topluma kabul ettirerek onaylatabilmenin olağan dışı bir durum olması gösterilmektedir. Türkiye her ne kadar 15 Mayıs 1948'te kurulan İsrail Devleti'ni, hemen tanımamış ve on ay kadar sonra (28 Mart 1949) *de facto* olarak tanımışsa da İsrail Devleti'ni tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur.

İsrail Devleti'nin kuruluşundan bu yana Türkiye-İsrail ilişkileri inişli-çıkışlı dönemlere tanık olmuştur. Türkiye-İsrail ilişkilerini daha yüzeysel ele almak açısından kuruluşundan bugüne ne gibi süreçler yaşandığına değinilmeyecektir. Ancak 1990'ların başından itibaren iki

ülke arasında gelişen diplomatik ilişkiler yeni bir boyut kazanmış¹, 1990'lı yıllar boyunca da Türkiye-İsrail arasındaki ikili ilişkiler, bölgesel gelişmelerin sonucu olarak hızlı bir gelişim göstermiştir.

2000'li yıllara gelindiğinde iki ülke ilişkileri yeni ve daha problemlili bir döneme girmiş, bunda İsrail'deki hükümet değişikliği ve barış sürecinin askıya alınmasının büyük etkisi olmuştur. Türkiye'de AK Parti hükümeti'nin göreve başlamasıyla birlikte ilişkilerin siyasi boyutunda görülen gerginliklere yenileri eklenmiştir. 2000'li yıllar Türk-İsrail ilişkilerinde kriz ve gerginlik yılları olmuştur. En büyük krizlerden biri, İsrail'in Gazze'ye karşı giriştiği Dökme Kurşun Operasyonu'nda yaşanmış ve saldırının başından itibaren, 27 Aralık 2008, operasyona en sert tepki Başbakan Erdoğan'dan gelmişti. Başbakan Erdoğan, bir taraftan taraflar arasında ateşkesin sağlanması, Filistinli gruplar arasında uzlaşmaya varılması ve Gazze'nin yeniden inşası şeklinde özetlenebilecek Türkiye'nin pozisyonunu değişik platformlarda dile getirirken diğer taraftan da İsrail'in bu operasyonunu Türkiye'ye yapılmış bir saygısızlık olarak değerlendirmiş, iki ülke ilişkilerinde güvenin kalmadığını vurgulamıştı.² Operasyonun başlamasının ardından Erdoğan, İsrail'i saldırgan ülke olarak tanımlamış, Gazze'yi "açık hava hapishanesi" olarak niteleyerek yapılan operasyonu barışa indirilmiş büyük bir darbe olarak değerlendirmişti. Ayrıca Gazze'deki insani trajediye sessiz kalmamayacağını, özellikle Birleşmiş Milletlere sorumluluk düştüğünü ve Türkiye'nin barışa yönelik gayretlerinin devam edeceğini belirtmişti. Türkiye'nin doğrudan İsrail'i hedef alması özellikle Arap sokağında Türkiye'nin popülerliğini arttırmıştı (Tür, 2009, s. 23-28). Türkiye'nin İsrail'e karşı tavri eleştirilerle sınırlı kalmamış, İsrail'in Birleşmiş Milletlerden atılmasını da önermişti.

Dökme kurşun Operasyonu'ndan kısa bir süre sonra, (Ocak 2009'da) Davos Ekonomik Formu'nda Filistin oturumunda yaşanan kriz, iki ülke arasındaki ilişkiyi sona erdirdiğinin kanıtı olmuştur. Oturumda Erdoğan, İsrail hükümetinin Gazze'deki Filistinlilere uyguladığı operasyonları ve katı politikalarını sert bir şekilde eleştirmişti. Başbakan Erdoğan'ın doğrudan

- 1 Editörlüğünü Baskın Oran'ın yaptığı Türk Dış Politikası adlı derlemede, İsrail ile ilişkilerin 1990'larda yükselişe geçmesi; (1) Filistin ve İsrail arasındaki temkinli bir havada başlatılmış olan diyalog süreci, (2) 1950'lerde Menderes'in yaptığı gibi İsrail ile dirsek temasının sağlanması, (3) PKK eylemlerinin Suriye, İran, Irak tarafından desteklenmesi, Suriye ile su sorunu, Türkiye'nin İran rejiminden rahatsızlığı, (4) "İslamcı yükselişin karşısındaki grupların, bölgede Türkiye ile benzeşen siyasi ve ekonomik yapıya sahip tek ülke olan İsrail'le ilişkilerin geliştirilmesi görüşünü savunması (5) ABD'nin 'yeni dünya düzeni' için bölgede Batı yanlısı iki demokrasinin desteğine ihtiyacı olmak üzere beş madde hâlinde sıralanmıştır. (Daha detaylı bilgi için bk. Erhan & Kürkçüoğlu, 2002, s. 568-569).
- 2 Bunun nedeni İsrail Başbakanı Olmert'in 22 Aralık günü Ankara'ya yaptığı ziyaret sırasında, bu operasyonun planını bilmesine rağmen Türkiye'ye bahsetmemesiydi. Toplantı sonrası anlaşıldığı üzere Ankara'da Olmert ile yapılan görüşmelerin gündemi İsrail-Suriye görüşmeleriydi ancak toplantılarda Hamas ve Gazze üzerine konuşulurken Olmert bu konuyu hızlıca geçerek "Türkiye'den Gazze'ye yapılan yardımların kesilmeyeceği" sözünü vererek bu konu üzerine daha fazla konuşmaktan çekinmişti. Bunun üzerine görüşmelerin hemen ardından başlayan operasyonu Erdoğan, Türkiye'nin iyi niyetine ve arabuluculuk rolüne büyük saygısızlık olarak yorumlamıştı (Tür, 2009, s. 27).

İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres’e sert çıkışı ve oturumu terk edişi, iki ülke arasındaki gerilimleri artırmıştı. Bu olaydan bir yıl sonra, televizyonda yayınlanan ‘Kurtlar Vadisi’ ve ‘Ayrılık’ dizilerinde İsraili yetkililerin ve askerlerin sunuluş biçimi, İsrail hükümetinde ve kamuoyunda ciddi bir tedirginliğe yol açmıştı. İsrail Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman, bunun devlet tarafından desteklenen ciddi bir provokasyon olduğunu, gerçeklikle ilgisi olmadığını ve İsrail askerlerini barbar katiller olarak gösteren bir televizyon dizisi olamayacağını belirtmişti (Balci & Gölçü, 2011, s. 277). Bu konuyla ilgili İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayolon, Türkiye’nin İsrail Büyükelçisi Oğuz Çelikkol’u, İsrail Parlamentosu Knesset’e çağırması ancak Ayolon görüşme öncesi basın mensuplarını da odaya davet edince, Çelikkol görüşmenin muhabirler çıktıktan sonra yapılmasını istemişti. Ayolon ise kameralara dönerek İbrance, “Bizim yüksek, onun daha alçak bir koltukta oturduğuna, masada yalnızca İsrail bayrağı bulunduğuna ve bizim gülümsemediğimize dikkatinizi çekerim.” demişti.³ Medya “*alçak koltuk krizi*” adıyla yer alan bu görüşmenin İsrail gazetelerinde yer bulması sonrası da Ankara ile Tel Aviv arasında gergin bir trafik yaşanmış, bu olaydan dört ay kadar sonra da Mavi Marmara Baskını yaşanmıştı.

Karşıt Bir Alan Olarak: Antisemitizm ve Türkiye’de Yahudi Karşıtlığı

Bilindiği üzere İsrail’in altmış yılı aşkın bir süredir Filistin topraklarını istila ederek devlet olabilmek için verdiği mücadele, Yahudiler için de kutsal addedilen topraklarda Filistinlilere yaptıkları saldırılarıyla, tutuklamalarıyla, koydukları ambargolarla şiddetini artırarak devam etmektedir. Yüzyıllar boyunca pek çok millet tarafından istenmeyen, oradan oraya sürülen, kendilerine toprak arayan ve sonunda kendilerine *vaat edilen topraklar* olarak addettikleri Filistin topraklarına yerleşen Yahudilerin ve bu bağlamda ideolojik olarak Yahudilik/Semitizmin ortaya çıkışı nasıl olmuştur? Bu süreçte Müslüman bir ülke olarak Türkiye’de yükselen ve karşıt bir alan olan antisemitizm ne denli etkili olmuştur veya olmaktadır?

İsrail Devleti’nin ortaya çıkmasındaki esas ideolojiyi teşkil eden *Yahudilik* 19. yüzyıldaki devrimci Yahudiliğin bir eseri olarak ortaya çıkmış, katı ırkçı bir ideoloji olarak geliştirip İsrail Devleti’nin alt yapı oluşturmuştur. Hemen her ulus/ devlet ve ulusçuluk ilişkisinde olduğu gibi kurulan merkezî devlet bu ideolojinin hizmetkârı hâline gelmiş, geri dönüşlü olarak Yahudi cemaatini bu ideolojiye göre yönlendirmeye başlamıştır. Bazı kereler ileri sürüldüğünün aksine İsrail Devleti geleneksel dini değil, ideolojik bir Yahudiliği benimsemiştir (Aydın, 2006, s. 23). Buradaki asıl sorun devlet politikası hâlinde uygulamaya konulan ve katı bir ideolojik yapıya sahip Yahudilikten kaynaklanmaktadır.

Burada üzerinde durulması gerekli önemli noktalardan birisi bu söz konusu ideolojinin adlandırılmasıdır. Bu konuda üç kavram vardır: *Judaizm*, *Semitizm* ve *Siyonizm*. Judaizmin kökünü oluşturan Juda da Semitizm’in çekirdeğini oluşturan Semith de Batı dillerinde Türk-

3 (İsrail’le ‘alçak koltuk’ krizi, 2010).

çede kullanılan “Yahudi” kelimesini karşılamaktadır. Dolayısıyla iki kavram da “Yahudicilik” anlamına gelmektedir. Ancak Yahudilikte ırk ve din öylesine iç içedir ki bu özellikler modern çağlarda ancak ciddi bir dikkatle birbirinden ayrılabilir. Buna göre genelde “Judaizm” Yahudi din ve kültürünü, “Semitizm” ise Yahudi ırkını anlatmada kullanılmaktadır. Bunun içindir ki (İsrail, çevresindeki Müslüman Arap toplumların varlığına karşı çıkarak bir etnisite karşıtlığı sergiliyorsa da) antisemitizm bir ırka düşmanlık olarak lanetlenmekte, İsrail kendini antisemitizmin mağduru olarak göstermektedir (Aydın, 2006, s. 24).⁴

Antisemitizm ilk olarak 19. yüzyılda Almanya’da kullanılmış ve benimsenmiştir (Lewis, 2006, s. 27). Yahudi düşmanlığı olarak tanımlanan antisemitizmin başlangıcı aslında Hristiyanlık-tan önceki döneme kadar uzanmaktadır (Groepier, 1999, s. 7). Antisemitizmin başlıca temeli din farkı olup Musevi dininin putperestliğe karşı çıkışı yeterince anlaşılabilir. Yahudiler, Filistin dışında yerleştikleri hemen her yerde bir ölçüde düşmanlıkla karşılaşmışlardır. İlk Çağ’da antisemitizm Musevilerin imparatora tapmayı kabul etmemeleri, ülkelerine bağlı olmamaları şeklinde yorumlanmıştır. İlk Hristiyanlara göre Yahudiler, Hz. İsa’yı çarmıha geren halktır ve bu sav, yüzyıllar boyu antisemitizmi haklı göstermek için kullanılmış; 18. yüzyılda Aydınlanma ile birlikte Avrupa’ya yeni bir dinsel özgürlük ortamı gelene dek, Yahudiler dönem dönem işkencelerle, katliamlarla, sürgünlerle karşılaşmışlardır. Ancak 19. yüzyılda milliyetçilik Avrupa’yı etkisi altına alınca antisemitizmin dayanağı din üstünlüğünden ırk üstünlüğüne kaymış ve bu düşmanlık yeni bir güç kazanarak kitlelerden daha büyük destek görmüştür. 20. yüzyıl başlarında antisemitizmde bir gerileme görüldüyse de 1917 Ekim Devrimi ve özellikle 1933’te Almanya’da Adolf Hitler’in iktidara gelmesi, antisemitizmi çığırından çıkarmış ve çağdaş tarihte görülmedik ölçüde antisemitik hareketin tüm dünyaya yayılmasına yol açmıştır. İslam ülkelerinde ise tarih boyunca Yahudi toplulukları var olmuş ve güvenli bir yaşam ortamında bilim, sanat ve özellikle ticaret alanındaki etkinliklerini sürdürmüşlerdir (AnaBritannica, 1986, s. 169). Osmanlı dönemine baktığımızda da çok sayıda Yahudi Osmanlı topraklarında yaşamış, Fransa’dan ve İspanya’dan kaçan Yahudiler Selanik, Edirne ve İstanbul gibi şehirlere yerleştirilmişlerdir.

Yukarıda da değinildiği üzere, 19. yüzyılda kavramsallaştırılmış olsa da toplumlardaki Yahudilere karşı bir nefret algısı olarak antisemitizm, Hz. İsa’dan öncesine uzanmakta, bugün Yahudilerin OrtaDoğu’daki komşularından, Avrupa’ya ve Amerika’ya kadar antisemitik algı evrensel bir boyut ve bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bugün Türkiye’deki Yahudi karşıtlığına

4 Siyonizm modern dönemlerde Yahudiliğin İsrail’deki Sion Tepesi çevresinde ve bütün bir dünyayı içine alacak şekilde oluşturulacak bir devlet idealini ifade eden ideolojinin adıdır. Siyonizm, tüm ırkçı ideolojiler gibi esas alınan ırkın yüceltilmesi ve başkalarının küçümsenmesi esasına dayanmaktadır (Aydın, 2011, s. 402-404). Genelde ideolojiyi bir sosyal oluşum ve kültürel tasarım bağlamında bir modern olgu olarak düşündüğümüzde İsrail’in mevcut resmî ideolojisi, sırf bir ırk ve sırf bir din olmanın ötesinde Siyonizm olarak nitelendirilmelidir. Bir yüzyıldan beri var olan ve İsrail saldırganlığına temel teşkil eden ideoloji de budur (Aydın, 2006, s. 24).

baktığımızda “antisemitizm yok” gibi görünmektedir.⁵ Her ne kadar tarih bilğimiz bize, Yahudilerin eşit değil ama Avrupa’daki soydaşlarına göre rahat yaşadığını gösterse de, Osmanlı dönemini bir yana bırakırsak, Cumhuriyet Dönemi’nde antisemitizmin çok açık örneklerinin yaşandığı söylenebilir. Mesela Cevat Rifat Atilhan’dan Alpaslan Türkeş’e uzanan Türkçülük hareketinin Yahudi karşıtı düşünce ve politikaları da bu bağlamda örnek verilebilir (Hür, 2005). Öyle ki Cevat Rifat Atilhan, Yahudiler tarafından *Türkiye’nin Hitleri* olarak nitelendirilmiştir.

Türkiye’de genel olarak karşıt bir alan olan antisemitizm değerlendirildiğinde, yukarıda Türkiye-İsrail ilişkilerinde de bahsedildiği üzere, 2000’li yıllardan itibaren gerek İsrail’in Filistin üzerindeki operasyonlarını artırması gerekse Türkiye’nin muhafazakâr iktidar yapısına kavuşması, her ne kadar Türkiye-İsrail arasındaki askerî, ekonomik ilişkiler gibi seküler ilişkiler normal seyrinde ilerlese de millî ve dinî duygular bağlamında bir gerileme söz konusudur. Türkiye’de bu anlamda son yıllarda antisemitik fikirler hızla artmaktadır. Bu algının Türkiye’de kavranmasında basının (özellikle 1990’lı yıllardan itibaren özel radyo ve televizyonların ortaya çıkmasıyla görselliğin ön plana çıkması) büyük etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Yahudi karşıtı fikirler daha çok İslamcı ve milliyetçi basın tarafından yoğun olarak işlenmektedir. Vakit, Yeni Şafak, Milli Gazete gibi İslami ve Orta Doğu gibi milliyetçi basında bu durum daha yaygındır. Mesela Vakit gazetesi, içerdiği ırkçı ve Yahudi aleyhtarı yazılar nedeniyle Şubat 2005’te Almanya’da yasaklanmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Basında nefret söylemi bağlamında Mavi Marmara Baskını örneğinin ele alındığı bu çalışmada metodolojik olarak *eleştirel söylem analizi* kullanılacaktır. Van Dijk (1993, s. 252)’a göre eleştirel söylem analizi öncelikle söylemin bizzat kendisinden kaynaklanan ya da sonuçlanan eşitsizlik, haksızlık ve iktidarın kötüye kullanılmasının söylemsel boyutlarıyla ilgilenmektedir. VanDijk 1980’lerde eleştirel söylem analizi adı verdiği yeni bir analiz yöntemi geliştirmiş olup bu analiz biçimini diğer söylem analizlerinden farklı kılan ise haber çözümlerini ele alış biçimi olmuştur. Haberleri yalnızca metinsel ve yapısal açıdan incelemiş, anlama ve üretim düzeylerinde çözümlenme ve açıklama getirmiştir. Çeşitli düzeylerdeki yapıların betimlenmesinden söz edildiğinde bu, dilbilgisel düzey ötesinde bağdaşıklık, haber metinlerinin genel tema ve konularıyla birlikte şematik yapı ve retorik boyutları gibi üst düzey nitelikleri de kapsamaktadır (Ülkü, 2004, s. 373-374).

5 Bu görüşü World Jewish Congress, Anti Defamation League (ADL) gibi uluslararası Yahudi kuruluşları da Türkiyeli Yahudi iş adamlarının kurduğu 500. Yıl Vakfı da paylaşmaktadır. Türkiye Yahudilerinin Hahambaşısı İshak Haleva, 15 Kasım 2003 tarihindeki Sinagog katliamlarının hemen ardından *Tercüman* gazetesine verdiği demeçte “Biz Türkiye’de gayet rahatız. Bir problemimiz yok.” demiş, sosyal-demokrat iş adamı İshak Alaton saldırıdan *Zaman* gazetesine ve Fransız *Le Nouvel Observateur* dergisine “Türkiye’de antisemitizm yoktur!” diyerek durumu teyit etmişti. Sonuçta, Avrupa Konseyinin 2005 Şubat ayında Türkiye’ye yönelttiği ancak herhangi bir örnekle desteklemediği için inandırıcı bulunmayan uyarısını ve Simon Wiesenthal Center adlı insan hakları kuruluşunun (23 Ağustos 2004’de Vakit gazetesine yönelik eleştirisi sayılmazsa) Türkiye’nin antisemitizm sicili tertemizdi (Hür, 2005).

Van Dijk'ın sistematize ettiği eleştirel söylem analizinde haberler, haberi makro ve mikro-yapılar içinde ele alınmaktadır. *Makro* yapıyı da *tematik* ve şematik çözümlene olarak ikiye ayıran van Dijk, *tematik çözümlenmede*; üst başlık, başlık, alt başlık spot ve haber girişlerini incelemektedir. Haberlerin hiyerarşik bir şemaya sahip olduklarını vurgulayan van Dijk'a göre haber üretiminin, profesyonel rutinler ve zaman gibi sınırlılıkların baskısı altında her gün yeniden yapılan bir iş olması, bu şemanın işlevsel olmasını sağlayan özellikleridir. Buna göre başlık ve haber girişi, özetlemenin yanı sıra metne giriş görevi de görmektedir. Başlık, spot ve haber girişinden oluşan standart bir haberin incelenmesi, haberde genelden özele, en önemli bilginin önce verilmesinden önemsiz ayrıntılara doğru bir hiyerarşi olduğunu göstermektedir. Öte yandan durum ve yorum bölümünden oluşan şematik çözümlene van Dijk'ın önem verdiği bir diğer makro çözümlene kategorisidir. *Durum*; haber olayı hakkındaki bilgileri içermekte ve ana olayın ele alış biçimini değerlendirmektedir. Bağlam ve ardalan bilgilerinin içerebilir. Önceki olayların ifade edilmesi ile olayın anlaşılır olmasını kolaylaştırırken *ardalan (background)* bilgisinin olmaması, olayın tiplendirilmesini sağlamaktadır. Sonuç olarak ana olayın sonuçlarının değerlendirilmesini içerirken haber kaynakları ve olayın taraflarının sözlü tepkilerine yer verilen yorum bölümleri makro çözümlenenin son kısmını oluşturmaktadır. *Mikroyapı* ise söz dizinsel yapının, kelimeler arası bölgesel uyumun, kelime seçimlerinin ve haberin retorikinin çözümlenmesinden oluşmaktadır. Haberde kullanılan cümlelerin kısa veya uzun oluşu, basit veya bileşik ve etken veya edilgen cümle olmaları ölçütünde yapılan çözümlene ile van Dijk, haberin ideolojik doğasını ortaya koymaktadır. Art arda gelen cümlelerin ve cümleciklerin birbirleriyle ilişkilerini irdelediği bölgesel uyum, seçilen kelimelerin özelden muhabirin, genelde ise gazetenin ideolojisini yansıttığı kelime seçimleri ve son olarak haberin ikna edicilik özelliğini artıran olayın taraf ve tanıklarının yorum ve sözsöz tepkilerinin yer aldığı alıntılar haberin mikroyapısının öğelerini oluşturmaktadır (Keskin, 2004, s. 392-393). Ayrıca haberde söz konusu edilen olayın gerçekten olup olmadığının ispatı olan fotoğraflar/görseller ve haberin inandırıcılığını artırmada kullanılan grafikler, rakamlar ve sayısal verilerde -haberinin retorik açısından- haberinin mikroyapısının öğelerini oluşturan diğer argümanlardır.

Bu çalışmada daha önce de belirtildiği üzere van Dijk'ın sistematize ettiği eleştirel söylem analizi kullanılacak ve analiz edilecek gazete haberleri, haberde kullanılan başlıktan, cümle yapılarına, kullanılan görsellerden yorum ve durum tespitlerine kadar makro ve mikro düzey arasında irdelenmeye çalışılacaktır.

Bulgular

Taraf

Taraf gazetesi, saldırının ertesi gün olan 1 Haziran 2010 tarihli gazetesinde Mavi Marmara Baskını'nı "Pişman edin" manşetiyle vermiştir. Tematik yapı incelemesine göre manşetten verilen haberde baskına ilişkin hiçbir kaynak belirtilmemektedir. Baskın günü çelişkili ha-

berlerin gelip ölü ve yaralı sayısının net olmaması nedeniyle haberin spotunda İsrail’in 9’u Türk 19 sivilin öldürdüğü bilgisi verilmiştir. Ancak manşetin altında yer alan “*Helikopterlerle İndiler*” ara başlıklı haberin devamında, İsrail’in operasyonda karartma uyguladığı ve İsrail’in ölü sayısını 9 olarak açıkladığı belirtilmektedir. Yani İsrail’in hangi mercisinin (devlet veya askerî yetkililer) verdiği belli olmayan ölü sayısına ilişkin açıklamalarına inanılmamaktadır. Olay taraflarının değerlendirmelerinde “*Erdoğan: Devlet Terörü*” ara başlığındaki haberde, Başbakanın saldırının insanlık dışı devlet terörü olduğunu belirtmesi Başbakanın ağzından, Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç’ın Tel Aviv’i korsanlıkla suçlamasına ilişkin değerlendirmeler ise dolaylı olarak ve hiyerarşik bir sıralama ile verilmiştir. “*Katilin ABD gezisi iptal edildi*”, “*Ateş ederek gemiye indiler*”, “*Öfke seli Taksim’e aktı*” “*Yaralılara bile kelepçe taktılar*” gibi başlıklarla olayın detayları ilk sayfada farklı haberler olarak yer almıştır.

Geminin amacının yardım götürmek olduğu ardaan bilgisi olarak spotta belirtilmiş ancak İsrail’in tehditleri belirtilmemiştir. Mikroyapısal açıdan kesin bir dil içeren haberlerde kurallı ve kısa yapıllı cümlelerin yer aldığı “etken” bir dil kullanılmıştır. Retoriksel açıdan, askerî bir savaş gemisindeki İsrail askerlerinin fotoğrafı içine gazetenin logosu oturtulmuş ve fotoğrafın altına Mavi Marmara’daki katliama ilişkin haberlerin 2.sayfadadan 12.sayfaya kadar (11 sayfada) detaylandırıldığı belirtilerek olayın gelişimi, Türkiye ve dünya kamuoyundaki tepkiler geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Taraf gazetesinin 2 Haziran tarihli gazetesinde gelişmeler, “*Ankara Teyakkuzda*” manşetiyle verilmiştir. Tematik olarak haberde spot kullanılmış olup Başbakanın “İnsani yardım gemilerine saldırmak alçakça bir pervasızlıktır” açıklaması ağzından aynen verilmiştir. Ardaan bağlam bilgisi olmayan haberde saldırının nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği konusunda haberin devamının bulunduğu iç sayfada da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Haberinin iç sayfasında parti grubunda konuşan Başbakanın tüm konuşması aynen alınmıştır. Ancak ara başlıkların konuştuğu konuşma metninde, “*ABD’yi işaret etti*”, “*Öfkeli olduğu gözlenen Başbakan*” gibi yorumlu ifadeler ve başlıklar bulunmaktadır. Tarafların değerlendirmeleri değil, sadece tek tarafın -Başbakan Erdoğan’ın- değerlendirmesi bulunmaktadır. Başbakanın sözleri küçük paragraflar hâlinde tek cümle hâlinde alt alta verilmiştir: “*İsrail elindeki kanı temizleyemez, ona göz yumanlar da bu işte suç ortağı*”, “*Türkiye’nin dostluğu ne kadar kıymetliyse, düşmanlığı da o kadar şiddetlidir*” gibi açıklamalar siyasi ve diplomatik açıdan tepkinin ne denli sert olduğunu göstermektedir. Açıklamaların yanında Erdoğan’ın söylemlerin sertliğini izah eden konuşma anında çekilmiş sinirli ruh hâlini yansıtan bir fotoğraf ile de desteklenmiştir.

3 Haziran tarihli Taraf’ta, “*Donanma açılacaktı*” manşetiyle verilen haber, “*Mavi Marmara saldırısına karşılık Gazze’ye savaş gemisi göndermeye hazırlanan Ankara’yı, Obama ve BM ikna etmiş*” spotuyla verilmiştir. Tematik olarak “*Aynı gün misilleme*”, “*Ankara’yla iki saat pazarlık*” gibi ara başlıkların kullanıldığı haberde kaynak belirtilmemiştir. Başbakanın veya herhangi askerî ve hükümet yetkilisinin değerlendirmelerine yer verilmeyen haberde, ayrıca ardaan

bilgisi -iç sayfa da dâhil olmak üzere- bulunmamaktadır. Manşetin altında verilen “Askerler gemideki yaralıyı başından vurdu” başlıklı haberde, Kuveytli bir aktivistin görgü tanığı olarak konuşturulmuş olması haberin retoriğini -İsrail askerinin bir fotoğrafıyla birlikte kullanılması ile de- pekiştirmiştir.

“İstanbul’dan uğurlandılar” başlığıyla 4 Haziran gününün ilk sayfasının en altında küçük bir şekilde verilen cenaze haberinin devamı 4. sayfada tam sayfa detaylandırılmıştır. Tematik olarak haberde; “Son yolculuklarına on binler uğurladı” başlığıyla verilen haberin iç sayfasındaki devamında, spotta gemide vurulan 9 Türk için on binlerin Fatih Camisi’ne akın ettiği ve törende İsrail terörünün lanetlendiği bilgisi yer almaktadır. Haberin girişinde arda alan bilgisi bulunmakta ve olay kısaca özetlenmektedir. Geniş yer ayrılan cenaze haberi, atılan sloganlardan, törene katılan siyasi ve diplomatik önemli kişilere kadar en ince detayıyla verilmiştir. “Katil İsrail”, “İşbirlikçi ABD” ve “Hamasa’ya Selam Direnişe Devam” sloganlarının atıldığı haberde belirtilmiştir. Sloganlarla ideolojik bir mücadele alanı olan toplumsal bellek, halkın nefretinin yoğunluğunu göstermektedir. Haberin retoriği bakımından tabutların ve katılan kalabalığın yer aldığı yarım sayfalık cenaze fotoğrafı önem arz etmektedir.

Taraf’ın 5 Haziran günü sürmanşetten verdiği özel haber “Ordu Erdoğan’ı devirsin” başlığını taşımaktadır. Taraf gazetesinin özel bir haberi olan ve gazetenin muhabirinin Tel Aviv halkının nabzını tuttuğu haberinde, haber kaynakları İsraililerdir. Onlara göre, Erdoğan İslam dünyasının lideri olmak istemektedir. Habere iç sayfada “Daha da gelmem” başlığıyla yarım sayfa yer ayrılmıştır. Haber, İsrail-Türkiye ilişkilerinin yumuşatılmaya çalışıldığı izlenimi uyandırmaktadır. Haberin başlarında bir taksi şoförünün daha önce beş kere Türkiye’ye geldiği, artık gelmeyeceğini söylemesi, Taraf muhabiri tarafından “Öfke ve tehditten çok hayal kırıklığı var.” şeklinde yorumlanmaktadır. Haberin devamında röportaj yapılan diğer İsraililerin yardım gemilerine bakışı hiç de hayal kırıklığıymış gibi görünmemektedir. Çünkü adı verilmeyen bir başka taksi şoförü, yardım gemisinin roket taşıdığını, askerlerin kendisini savunduğunu ve gemide askerlere ait olmayan boş mermi kovanlarının olduğunu iddia etmektedir. Ancak haberde demec veren İsraililerin belirttiklerine göre İsrail basınının büyük bir dezenformasyon ve manipülasyon yaptığı anlaşılmaktadır. Öyle ki halkın % 80’inin saldırıyı desteklediğine dair İsrail’de bir anket yapıldığı bilgisi de özel haberde yer almaktadır. Haberde Türkiye Tel Aviv Büyükelçiliği önündeki gösterilerde çekilmiş fotoğraflarla İsrail’in Türkiye’ye karşı nefreti gözlemlenmektedir.

Aynı gün gazete logonun üstünde “Olay trajik, ancak Obama’yı anlayın” başlıklı, küçük bir haber yer almaktadır. Obama’nın saldırıdan sonra ilk kez dengeli konuştuğu, “baskının trajik ama İsrail’in güvenlik kaygılarını da anlamak gerektiğine” dair sözleri ağızdan verilmiştir. Tematik olarak haberin başlığındaki ironi, haberin iç sayfadaki devamında “İdare-i Maslahatçı Obama” başlığıyla devam etmiştir. Haber metni Anadolu Ajansından alındığı için-ironik başlık dışında- yorum bulunmamaktadır. CNN televizyonundaki açıklamalarının kaynak

olarak gösterildiği Anadolu Ajansı haberinde, ardalan bilgisi bulunmamaktadır. Haberdeki mikroyapıya bakıldığında, “söyledi”, “konuştu” gibi kelimelerle haber metni etken cümle kalıplarıyla ve olumlanarak verilmiştir.

Saldırının üzerinden gün geçtikçe, şiddeti ve yoğunluğu azalmaya başlayan Mavi Marmara Baskını ile ilgili 7 Haziran tarihli gazetede ilk sayfada bir haber bulunmaktadır. “İsrail solundan Türkiye’ye selam” başlığıyla ve “Binlerce İsraili, Mavi Marmara saldırısını ve Gazze ablukasını kınadı” spotuyla sürmanşetten verilen haberin alt başlığında “İsrail’de cesur ve demokratik insanlar da var” ifadesi dikkat çekmektedir. Tematik olarak haber, başlığıyla birlikte solcu İsrailileri tabir-i caizse “insani” olarak işaret etmektedir. Haberin iç sayfadaki devamında fanatik Yahudilerce öldürülen eski İsrail Cumhurbaşkanı İshak Rabin meydanında toplanan kalabalık betimlenirken haberde meydanın adına dair fanatik Yahudiler ve geçmişle ilgili bir bağlam bilgisi verilerek fanatik Yahudilerin tehlikesine işaret edilmektedir. Gösterilerde baskında ölen Türklerin isimlerinin bulunduğu pankartlar, Türk bayraklarının açılması hatta Türk bayrağındaki yıldızın yerine Davut yıldızını çizerek bir bayrak yapan gencin bilgisi, “vicdan sahibi” İsraililer, Türk okullarında olumlanarak verilmektedir. Haberin mikroyapısına bakıldığında, haber cümleleri uzun tutulmuştur. Haberde geçen Davut yıldızlı Türk bayrağı sallayan gencin fotoğrafı retoriksel açıdan haberle uyumlu bir şekilde kullanılmıştır.

Vakit

Sivri üslubuyla bilinen ve bu nedenle daha önce kapatılan Akit gazetesinin devamı olan Vakit gazetesi, saldırının ertesi günü olan 1 Haziran 2010 tarihli sayısında, saldırı haberine gazetenin ilk sayfasının tamamını ayırmıştır. Habere tematik olarak baktığımızda, küçük puntolarla gazetenin en tepesinde “Kuduz İsrail askerleri yardım gemilerine saldırdı” ve altında “Siyonist Köpekler” başlığıyla sürmanşetten verilen haber, siyah fonda yer almaktadır. Taraf gazetesinde de olduğu gibi ilk gün çelişkili gelen ölü ve yaralı sayılarından dolayı gazete 16 şehit, 60’a yakın yaralı olduğunu belirtmiştir. Haberin spotunda korsan İsrail askerlerinin 12’si Türk 16 kişiyi katlettiği belirtilmiştir. “katletme” sözcüğü “öldürmek” kelimesinin en ağırlaştırılmış ifadesidir. Bu nedenle İsrail saldırısı için gazete, haberlerinde en ağır üslubu kullanmıştır. Haberde İsrail “Korsan” olarak tanımlanmıştır ki bu sıfatlar gazetenin nefret söylemi çerçevesinde İsrail’i nasıl kodladığını göstermektedir. Yine siyah fon üzerine “Yanına kâr kalmayacak” manşetiyle verilen tehditvari haberde “Bu saldırı bir devlet terörüdür, yanlarına kâr kalmayacak” açıklaması ağızdan verilen Başbakan Erdoğan’ın sözleri başlığa çekilmiştir. Sadece tek tarafın değerlendirmelerine yani Türk tarafının, Erdoğan ve Bülent Arınç’ın, değerlendirmelerine yer verilmiştir. Haberin yanında yer alan başka bir haberde “Türkiye’de öfke zirvede” başlıklı bir haber bulunmaktadır. Kalabalık bir insan yığınının yer aldığı fotoğrafta insanların ellerinde Türk-Filistin bayrakları yer almaktadır. Fotoğrafın altında “İsraili katil köpeklerin, Gazze’ye yardım götüren gemiye saldırması, Türkiye çapında protestolara sebep oldu...” ifadesi yer almaktadır. Gazetede İsrail askerleri kuduz, katil köpeklere benzetilerek

antisemitik bir dil kullanılmıştır. Bu konuyla alakalı ulusal veya uluslararası çok haber olduğu için haberlerde kaynak belirtilmemektedir.

Gazetenin 2 Haziran tarihinde sürmanşette "*Korsana lanet yağıyor*" başlığını taşıyan haber 3 büyük miting fotoğraflarıyla desteklenmektedir. Haberin iç sayfadaki devamında siyah fon üzerine Filistin bayrağı renkleri olan kırmızı-yeşil beyaz ile "*Şehitlerin kanı İsrail'i boğacak*" başlığını taşımaktadır. İnandırıcılığı ve algılamayı kolaylaştırıcı görselliği artırıcı olarak da gösterilerde çekilmiş fotoğraflar kullanılmıştır. Başbakanın konuşmasını "*Katile uyarı*" başlığıyla manşete çeken gazete, Erdoğan'ın "*İsrail hiçbir gerekçe ile elindeki kanı temizleyemez*" ifadesini kalın puntoyla koyulaştırmıştır. Haberin iç sayfadaki devamında Taraf gazetesinde olduğu gibi Erdoğan'ın konuşma metninin tamamı herhangi bir yorum yapılmaksızın ağızından verilmiştir. Başbakan Erdoğan'ın Meclis grubunda İsrail'i "haydut"lukla suçlaması gazetenin İsrail'e nefret söylemi bağlamında örtüşmektedir.

Gazetenin ilk sayfasında 3 Haziran tarihinde küçük bir haber şeklinde verilen "*Cevdet'imiz de Şehitler Kervanında*" başlıklı haberde, daha önce Vakit gazetesinde muhabirlik yapmış olan ve sonradan İHH'nın web editörlüğünü yapan Cevdet Kılıçlar'ın şehitlik haberi verilmiştir. Tematik olarak spotsuz verilen haberin girişi "*Siyonist İsrail...*" ifadesiyle başlamaktadır. Haberin 2. sayfadaki devamında İsrail, "*Siyonist*" sıfatıyla birlikte hemen hemen bütün haberlerde olduğu gibi olumsuzlanarak kullanılmıştır. Gündem sürekli Mavi Marmara Baskını olduğu için haberlerde artık arda lan bilgisi verilmediğinden, bu haberde de yer almamıştır. Haberde dört kişinin isminin verilip "*...şehit oldukları bildirildi*" denmekte, sentaktik olarak edilgen cümleler kullanılmakta ve kaynak da belirtilmemektedir. Mavi Marmara'da hayatını kaybeden tüm insanlar gibi Cevdet Kılıçlar da (eski mesai arkadaşları olması sebebiyle de) yardımsever, fedakâr, cesaretli gibi betimlemelerle olumlanarak verilmiştir.

"*İşte vahşet anı*" başlıklı haber 4 Haziran tarihinde sürmanşetten verilmiştir. Haberde tematik açıdan, spot ve ara başlıklar kullanılmıştır. Metinde, haberden ziyade sürmanşette yer alan saldırı sonrası fotoğraflar yorumlanmıştır. "Vakit'in gemiden kaçırabildiği" fotoğraflar olarak ifade edilen görüntülerde, Cevdet Kılıçlar'ın başından vurulmuş ve bir kısmı karartılmış naaşının fotoğrafı yer almakta ve fotoğrafın altında M. Akif Ersoy'un "Vurulup tertemiz alınandan, uzanmış yatıyor/ Bir hilâl uğruna ya Rab, ne güneşler batıyor" mısrası yer almaktadır. Bu mısra ile olaya dinî olduğu kadar milli bir hava katılmıştır. Haberde İsrail için "terör devleti", "haydut" gibi sıfatlar kullanılmaya da devam edilmiştir. Haberin fotoğraflarında saldırı anından çok saldırı sonrası gösterilmekte, fotoğraflarla başlık uyum oluşturmamakta ancak iç sayfada haberin devamında "*vahşetin fotoğrafları*" başlığı saldırı sonrası görüntülerle uyuşmaktadır.

Aynı gün yine ilk sayfada manşetten verilen "*Şehitlerimizi uğurladık*" manşetiyle verilen haber spotsuz verilmiş ve yine İsrail'in saldırısı "terörist" ve "vahşi" olarak nitelenmiştir. Taraf gazetesini ile aynı cenaze namazı fotoğrafı kullanılan haber, iç sayfada detaylı olarak ele alın-

miştir. Tematik olarak spot kullanılan iç sayfadaki haberin devamında, ara başlıklar kullanılmış ve ardalan bilgisi verilmiştir. Haberde İHH başkanı Bülent Yıldırım’ın “İsrail, Türkiye ile arasına kan koydu” değerlendirmesine yer verilmiştir.

İstanbul Çağlayan Meydanı’nda 5 Haziran günü Saadet Partisi ve 300 STK tarafından ortaklaşa düzenlenen “Sustukça Ölüyoruz-İsrail Vahşetine İsyan Mitingi”, 6 Haziran tarihli gazete-de sürmanşetten “*Katile Lanet Yağdı*” başlığıyla verilmiştir. Haberin spotunda Filistinliler için dua edilip İsrail’e lanet yağdığı ve Türkiye’nin dört bir yanında da İsrail’in protesto edildiği belirtilmiştir. Haber 10. sayfada detaylandırılmıştır. Tematik olarak spotun kullanıldığı haberin devamında, İHH başkanının konuşmasına geniş yer verilmiştir. Haberde Türkiye’nin sağcısı-solcusuyla her kesimden insanın tek yürek olduğu vurgusu yapılmıştır. Hahambaşılarının Türk ve Filistin bayraklarıyla platforma çıkması ara başlığa çekilmiştir. Hahamların ve İsrail asıllı bir şarkıcının da mitingde yer alması, tüm İsraililerin aynı olmadığı, hakkı savunmaların da olduğu mesajı vermektedir. Miting haberinin bir parçası olarak “*Kurtulmuş ağlayarak konuştu*” ara başlıklı haberde dönemin Saadet Partisi Başkanı Numan Kurtulmuş’un gözyaşlarına hâkim olamadığı bilgisi verilmiştir. Haberde Bülent Yıldırım ile Kurtulmuş’un konuşmaları sayfanın farklı konumlarında bulunmakta ilk bakışta konuşmacılar arasında hiyerarşik bir sıralama yapılamamaktadır. Ancak Saadet Partisine yakınlığı ya da SP’nin mitingi düzenlemiş olmasından dolayı dönemin SP Başkanı Numan Kurtulmuş’un konuşmasının ayrı bir alt başlık altında fotoğrafla birlikte verildiği dikkat çekmektedir. Haberde, mitingde atılan sloganlar belirtilmiştir ve şu şekildedir: “*Türk Vatandaşları Ölüyor Ordu Göreve*”, “*Bebek katili İsrail*”, “*Filistin’i severiz, İsrail’i ezeriz*”, “*Oluk oluk kan aksa kurtulacak El-Aksa*”, “*Türkiye uyuma Filistin’e sahip çık*” vb. gibidir. Burada dikkat çeken, sloganların Türk halkında artan antisemitik duyguları göstermekle kalmayıp dinî, milli veya her ikisini barındıran ifadeleri içermesidir. Mesela ilk belirtilen sloganda (Türk Vatandaşları Ölüyor Ordu Göreve) *milliyetçi* bir anlam yatmaktadır ve slogan şöyle bir anlama gelmektedir; “*Araplara, Müslümanlara saldırılar yapılabilir ama biz Arap değiliz, Türk gemimiz saldırıya uğradı ordu göreve*”. Yani olayın dinî boyutundan ziyade milli boyutu ön plandadır. Tabi diğer sloganların hepsini bu milliyetçilik kategorisine sokamayız, “*El-Aksa’ya*” yapılan vurgu dinî iken “*Filistin’e sahip çık*” ifadesi kardeşlik vurgusu yapmaktadır. Haberin cümle yapısına bakıldığında, cümleler açık ve nettir ve etken fiiller kullanılmıştır. Haberin, retoriksel olarak kalabalık miting fotoğraflarıyla inandırıcılığı (metinde geçen abartılı “*yüz binler*” fotoğrafın kadrajına sığmasa da) ile desteklenmektedir.

İstanbul’daki mitingden sonra ertesi gün Ankara’da yapılan “*Katil İsrail’e lanet, Filistin’e Özgürlük*” mitingi 7 Haziran tarihli gazetede yine sürmanşetten verilmiştir. Yukarıda İstanbul mitingine benzer ifadeler bulunduğundan bu haberin yerine “*Hırsız Siyonistler*” başlığıyla verilen haberin analiz edilmesi uygun görülmüştür. İlk sayfada yer alan haber iç sayfada detaylandırılmıştır. “*Hırsız Köpekler*” başlığı taşıyan haberin iç sayfadaki devamında başlığın üstünde “*Kudurmuş İsrail askerleri katliamda gasp ettikleri eşyaları kullanmaya başladı*”

cümlesi yer almaktadır. Tematik olarak spot ve ara başlığın kullanıldığı haberde, gazetenin diğer haberlerinde olduğu gibi yine “köpek”, “Siyonist” gibi sıfatlar yer alarak nefret söylemi pekiştirilmektedir. Haberde kaynak kişi gazetenin gemide bulunan kendi muhabiri Kemal Gümüş’tür. Olaylar birinci şahsın ağzından anlatıldığı için cümle yapıları etkendir. Haberde bir İsrail askerinin ve gazete muhabirinin fotoğrafları bulunup haberin bu yolla inandırıcılığı artırılmaya çalışılmıştır.

Yeni Şafak

Yeni Şafak gazetesinde 1 Haziran 2010 tarihinde olay, “Hitlerin Çocukları” başlığıyla manşetten vermiştir. İsrail askerleri binlerce Yahudi’yi öldüren Hitlerle irtibatlandırılmıştır. Tematik olarak başlığın altında sadece spot bulunmaktadır. Haber kaynakları belirtilmemiş olup “Perez ve Netanyahu imzalı korsanlık dünyayı ayağa kaldırdı. Kanada gezisini iptal etmeyen Netanyahu, operasyonlara tam destek verdiğini açıkladı.” cümlesiyle “saldıran tarafın”, Başbakan Erdoğan’ın “Yapılanlar kâr kalmayacak” değerlendirmesi de “saldırılan tarafın” değerlendirmesi olarak verilmiştir. Başlığın altında yer alan; “Nazileri aratmayan Tel Aviv korsanları, dünyanın gözü önünde, uluslararasıve insani tüm değerleri çiğneyerek Özgürlük Konvoyu’nun 6 gemisini toplama kampına çevirdi. Deniz haydutları, barış gönüllülerinin üzerine hedef gözeterek ölüm kustu.” ifadesinde, İsrail’in yaptığıyla Nazilerin Yahudilere uyguladığı “toplama kampları” arasında benzerlik kurulmuştur. “Ölüm kusmak” tabiri de İsrail’in gözünü kırpmadan öldürdüğüne vurgu yapmaktadır. Sentaktik olarak haberler etken şekilde verilmiştir. Kelime seçimlerinde, Vakit gazetesinde olduğu gibi İsraililer, “haydut” ve “korsan” olarak nitelenmişlerdir.

Taraf ve Vakit gazetelerinde olduğu gibi çelişkili haberlerden dolayı ölü sayısı 10, yaralı sayısı 50 olarak verilmiştir. Genelde trajik, acı haberlerde kullanılan siyah fon sayfanın tamamında kullanılmıştır. Olayla ilgili çok bilgi olduğu ve bunların hepsi birinci sayfadan duyurulmak istendiği için gazetenin ilk sayfası görsel olarak çok karmaşık hazırlanmıştır. İlk sayfada, “Bayaz bayrağa kurşun”, “Tahta parçası silah oldu”, “Büyükelçimiz geri çekildi” gibi ara başlıklarla olayla ilgili kısa bilgiler verilmiş, iç sayfalarda bu haberler detaylı olarak ele alınmıştır. Bu başlıklar, İsraililerin teslim olmaktan bile anlamadıkları vurgusu yapmakta, kendini tahta parçalarıyla savunanlar da olumlanarak verilmektedir. Retoriksel anlamda ilk sayfada “Ölüm listesiyle bastılar”, “Sadece öldürmeyi biliyor”, “Şuanda bize ateş açıyorlar”, “Yaralıya kelepçe taktılar” gibi ifadelerle fotoğraflar kullanılmasının yanı sıra saldırı şemasının anlatıldığı bir resimle de olayın vahameti anlatılmaya çalışılmıştır.

Yeni Şafak’ın 2 Haziran tarihli gazetesinde “Rehineyiz” başlığıyla sürmanşetten verilen haber “Özgürlük Konvoyu’yla Gazze’ye yol alırken Tel Aviv korsanlarının saldırısına uğrayan 368 barış gönüllüsü, tutuklanarak İsrail’in Guantanamo’su olarak bilinen Negev’deki Ber Şeva Cezaevi’ne konuldu” spotuyla verilmiştir. Haberde İsrail askerleri “Tel Aviv korsanı” olarak nitelendirilmiştir. Tutukluların konduğu cezaevinin, dünyaca ünlü olan ve şartları hemen herkesçe bilinen Guantanamo ile eş değer olduğu vurgusu yapılmıştır. Haber iç sayfada detaylandırıl-

miş, tematik olarak ara başlıklar kullanılmış ve saldırıya “vahşice” nitelenmesi yapılmıştır. Yeni Şafak ve onunla bağlantılı olan TVNET çalışanlarının da aralarında olduğu Hakan Albayrak, Sümeyye Ertekin gibi isimlerin tutuklu oldukları haberde geçmiş ve sürmanşette yayımlanan fotoğraflarıyla bu isimler kamuoyuna hatırlatılmıştır.

“Kararlılık Diz Çöktürdü” başlığıyla 3 Haziran tarihinde sürmanşetten verilen haberde, Türkiye’nin “Ya vatandaşlarımızı bırakırsın ya da...” ultimatununun İsrail’e geri adım attığı, aktivistleri yargılayacaklarını ilan eden İsrail’in Türkiye’nin kararlılığı üzerine geri adım atmak zorunda kaldığı spotuyla verilmiştir. Haber iç sayfada “Söke Söke aldık” başlığıyla devam etmektedir. Tematik açıdan ana olayın spotta anlatıldığı haberde, ara başlık da kullanılmıştır. Haber kaynağı gazetenin istihbarat servisi olup rehlinin ne şekilde ve nasıl serbest kalacaklarına dair bilginin nerden alındığı belirtilmemiştir. Uzun cümlelerle anlatılan haber dili etken bir yapıdadır. Gazetenin, ilerleyen günlerde ilk günkü “Hitler”, “haydut”, “korsan” gibi nitelermeleri kullanmadığı ve İsrail’e karşı kullanılan sıfatlarda yumuşama görülmektedir. Haberde yer alan gazeteci Hakan Albayrak’ın kardeşi olan oyuncu Sinan Albayrak’ın da olduğu rehlinin olduğu otobüsteyken çekilmiş fotoğraf ilk ve iç sayfada yer almaktadır ve haberde “zafer” işareti yapmış Albayrak’ın bu fotoğrafı “Söke söke aldık” başlığını betimlenmektedir.

5 Haziran tarihli Yeni Şafak’ta Başbakan Erdoğan’ın Konya mitinginde göndermede bulunduğu ve Netanyahu için “You shall not kill” (Öldürmeyeceksin) ifadesi sürmanşetten verilmiştir. Tematik olarak sürmanşetten verilen haberde, haberin vermek istediği mesaj spotta verilmiştir: “Başbakan Erdoğan, İsrail’e Tevrat’taki 10 emirden 6’ncısıyla yüklendi: öldürmeyeceksin. Anlamadın mı? İngilizce söylüyorum: You shall not kill. Yine mi anlamadın? İbrani’ce söylüyorum: LoTir’tsach.” Erdoğan’ın bu sözleri ağızından verilmiştir. Haberin iç sayfadaki devamında Erdoğan’ın sert bir konuşma yaptığına dair yorum bulunmaktadır. Başbakan’ın konuşma cümlelerinin genelde tırnak içine alındığı haberde, Başbakanın şu sözleri de ideolojik anlamda nefreti körüklemektedir: “... bunlar kundaktaki masum bebeleri bile tehdit olarak gördüler. Anaların kucağındaki bebeleri öldürdüler, bizim teröristler gibi. Yetmedi şimdi bebek mamalarını dahi tehdit olarak görüyorlar... Yetmedi şimdi tekerlekli sandalyelerden, ilaçtan korkmaya başladılar.” Aslında bu ifadelerle, nefret söylemiyle beraber, aşağılama ve aciz görme vurgusu yapılmaktadır. İsrail’in adı zikredilmeyip “bunlar” denmekte, mamalardan, ilaçlardan korkan “aciz” bir devlete gönderme yapılmaktadır. Kazalarda, afetlerde yahut savaşlarda ‘sembolik’ hâle gelen isimler vardır. Furkan Doğan da bu saldırının sembolik ismi olmuştur. Başbakan Erdoğan da konuşmasında “Furkan’ı vahşice öldürdünüz. Furkan’ın silahı mı vardı?” ifadesini kullanmış, haberle uyumlu olarak mitingden fotoğrafların kullanılması retorik bağlamda haberin inandırıcılığını artırmıştır.

6 Haziran tarihli Yeni Şafak’ın ilk sayfasında saldırının detaylarıyla ilgili nefret söylemi kapsamında değerlendirilebilecek birkaç haber yer almaktadır. “Kanaryayı da vurdular” başlıklı manşet haberinde bir çocuğun Gazze adında bir kanaryayı gemiyle Gazze’deki çocuklara

hediyeye etmek istediği ancak kanaryanın da saldırıdan nasibini aldığına dairdir. “Siyonist te-röre lanet” başlığını taşıyan haber ise İstanbul Çağlayan’daki İsrail vahşetine isyan mitinginin haberi de mitingin kendisi de Türk kamuoyunda yükselen mevcut antisemitik nefretin açık bir göstergesidir. Haberlerde ardalın bilgileri kullanılmamış, çocuğun, kuşun ve mitingin fotoğrafları kullanılarak inandırıcılık artırılmıştır. Ayrıca “Dünyanın en aşağılık korkaklar sürüsü” başlığı altında gazete yazarı Hakan Albayrak köşesine bu saldırıyı ve sonrasında orda yaşananları köşesine taşımış, İsraililerin çok korkak olduklarını ifade ettiğini de gazetenin haber diliyle yazarların söylem düzeylerinin benzerlik taşıdığını söyleyebiliriz.

Zaman

Zaman gazetesi baskın haberini 1 Haziran günü, yukarıda analiz edilen diğer gazetelere göre daha ılımlı bir şekilde vermiştir. Tematik yapı açısından, “Bütün dünya ayakta” manşetiyle verilen haberde, başlığın altında saldırı anına ait görüntüler ve fotoğrafların altında yer alan spotta haber şöyle verilmiştir: “Dünya, Gazze’ye insani yardım götürün gemileri durdurmak için İsrail’in uluslararası sularda düzenlediği kanlı saldırıyla sarsıldı. 19 barış gönüllüsünün hayatını kaybettiği dunkü baskının ardından İsrail’in Ankara büyükelçisi, Dışişleri Bakanlığına çağrıldı (ilk iki cümle kırmızı renkle yazılmıştır). Türkiye’nin girişimiyle BM Güvenlik Konseyi olağanüstü karar aldı. Ankara ile birlikte İsveç de İsrail büyükelçisini geri çekerken Avrupa Birliği başta olmak üzere çok sayıda ülke İsrail’i sert dille kınadı. Saldırıyı savunan Tel Aviv’in, gemilerde silah bulunduğu iddiası ise Türk makamlarınca anında yalanlandı: ‘Yükler ve yolcular tek tek x-ray’den geçirildi.’” Bu ifadelerden anlaşılıyor ki Zaman gazetesinin haberindeki hiyerarşik yapı, yukarıda analiz edilen diğer 3 gazeteden farklılık göstermektedir. Gazete; saldırının nasıl, ne zaman, ne şekilde meydana geldiği, gemide kaç kişi olduğu, aktivistlerin akıbetlerinin ne olduğu yani ana olay örgüsünü oluşturan yapıyı, spotta veya sürmanşette değil, haber metninin içinde vermiş, saldırı sonrası siyasi ve diplomatik gelişmeleri ve saldırının Türkiye’den ziyade dünyadaki yankısını ise spotta vermiştir. Ana olayın konuları haber metninin içindedir. Dış haberler sayfasında detaylandırılan haberde ardalın bilgisi yüzeysel olarak verilmiş, Türk yetkililerinin değerlendirmeleri yer almış ancak o günlerde Netanyahu’nun “Askerlerimiz arkasındayız” değerlendirmesine yer verilmemiştir. Uzun cümleler etken yapıda kurulmuş, haberin inandırıcılığı saldırı anına ilişkin fotoğraflarla artırılmıştır. Gazetede genel olarak diğer saldırı haberlerine de bakıldığında, “haydut”, “terörist”, “korsan”, “Hitler”, “kuduz”, “köpek” gibi diğer gazetelerde kullanılan nitelermeler veya bu nitelermelerin dışında hiçbir sıfat kullanılmamıştır. Öyle ki “terörist saldırı” yakıştırması/nitelmesi ya uzmanların ağızlarından verilerek haberleştirilmiş ya da Türkiye’de ve dünya kamuoyunda oluşan tepkiler üzerinden nefret söylemleri üretilmiştir. Hatta miting haberlerinde İsrail’e karşı atılan sloganlar diğer gazetelerde “İsrail’e lanet yağdı” şeklinde verilirken Zaman gazetesinde “İsrail aleyhine sloganlar atıldı” şeklinde verilmiştir. Bu bağlamda yorum yer verilmemesi açısından diğer gazetelerdeki haberlerle kıyaslandığında “tarafsızlık” ilkesinin daha çok göz önünde bulundurulduğu gözlemlenmektedir.

4 Haziran tarihli Zaman gazetesinde “Uluslararası soruşturmaya ilk delil Adli Tıp’tan” başlığıyla manşetten verilen haberde, 19 yaşındaki Furkan Doğan’ın Adli Tıp raporunun sonuçları yer almaktadır. Gazete ilk günlerde olmayan söylemini biraz sertleştirmiş ve haberin spotunda şöyle bir ifade yer almıştır: “Türkiye’ye döner dönmez Adli Tıp Kurumunda kontrolden geçirilen yardım gönüllüleriyle ilgili hazırlanan ilk rapor, İsrail vahşetini gözler önüne serdi. İncelemelerde 19 yaşındaki Furkan’ın 4 defa yakın mesafeden alınına kurşun sıkılarak öldürüldüğü tespit edildi. Rapor, uluslararası soruşturmada Türkiye’nin elini güçlendirecek.” Haberin devamında “...hayatının baharında şehit olan 19 yaşındaki Furkan Doğan’ın Adli Tıp raporu İsrail’in uyguladığı vahşeti gözler önüne serdi... Ayrıca İsrail’in aktivistlere karşı sergilediği acımasız tutumla ilgili yeni bilgiler geliyor. Saldırıdan sonra ağır yaralıların ellerine kelepçe takan askerler bununla da yetinmemiş, göğsünden yaralanan Fatih Kavakdan’ın yoğun bakımdayken hem ellerinin hem ayaklarının kelepçeli olduğu ortaya çıktı.” Haberde İsrail baskınına “vahşet” olarak nitelleyen gazetede, çok ağır ifadeler olmamakla birlikte “acımasız tutum” gibi bir ifadeyi kullanarak İsrail tarafı olumsuzlanarak verilmiştir. Devamı iç sayfada olan haberde Furkan Doğan’ın kim olduğu ve yola çıkmadan önce herkesle helalleştiği bilgisi ardaan bilgisi olarak yer almaktadır. Sentaktik olarak cümleler kısa ve etken şekilde verilmiş ve Doğan’ın fotoğraflarıyla habere görsellik katılmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Nefret söylemi çerçevesinde ele alınan “Mavi Marmara Saldırısı”nın Türk basınında nasıl haberleştirildiği Taraf, Vakit, Yeni Şafak ve Zaman gazeteleri üzerinden vanDijk’in söylem analizi metoduyla makro ve mikro açıdan incelenmiştir. Çalışmanın teorik kısmında tanımlanan nefret söyleminin, antisemitizm bağlamında, yalnızca bu dört gazete üzerinden Türk basınında nasıl verildiği, okuyucunun kafasında nasıl ve ne şekilde kodlandığı, basın meslek ilkelerinin nasıl ihlal edilip duygusal ruh hâllerinin gazete sayfalarında nasıl habere dönüştüğü pratikte sergilenmeye çalışılmıştır.

Gazeteleri genel olarak değerlendirdiğimizde tematik olarak gazetelerin yanlılığını gösteren İsrail karşıtı hatta nefretinin sürekli ön planda olduğu tespit edilmiştir. Başlık-metinleri genelde uyumludur ancak gündemde sürekli “baskını” haberleri işlendiğinden haberlerde genellikle ardaan bağlam bilgisi verilmemiştir.

Haberlerini en ağır nefret söylemi ve antisemitik üslubuyla yapan Vakit gazetesinin 2005 yılında Almanya’da kapatıldığından daha önce çalışmanın kuramsal bölümünde bahsedilmişti. Haberlerinde duygusal davranan gazete, toplumca hatta dünyaca duygu yoğunluğu yaşanan o günlerde, duygularını, öfkesini ve nefretini haberlerine yansıtmıştır. Vakit gazetesinin fazlasıyla taraflı haberleri habercilik etiği açısından başarısız bulunmuştur. Hatta İsrail saldırısının vahametini anlatmak için çözümlü, baskında vefat edenlerin kanlı cenaze fotoğraflarını ilk sayfadan yayımlamakta bulunmuştur. Yeni Şafak gazetesi de Vakit gazetesi

kadar olmasa da haber söylemlerini “nefret” çerçevesinde oluşturmuştur. Vakit gazetesiyle Yeni Şafak gazetesi, İsrail için benzer sıfatlar kullanmışlar ve okuyucuya kuduz, köpek, hain gibi nitelermelerle İsrail’i kodlamışlardır. Haberlerde kullanılan görseller, Yeni Şafak’ta Vakit gazetesine göre daha dikkatli ve titiz seçilmiştir. Ancak yine de genel olarak Yeni Şafak gazetesinin nefret söylemi çerçevesinde oluşturduğu haberlerle, habercilik anlayışı açısından büyük falsolar verdiğini söyleyebiliriz. Taraf gazetesinin haberleri büyük çapta Yeni Şafak gazetesiyle haberlerin “nefret söylemine” yakınlığı açısından benzerlik göstermiştir. Taraf’ın yaptığı ve yukarıda da ele alınan özel haber, İsrail’e karşı toplumda oluşan nefreti yatıştırma yönelik bir haber olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Görsel malzemenin çokça kullanıldığı haberlerde, öyle ki haber metinleri, logolar iç içe girmiştir. Alfabetik olarak oluşturan hiyerarşik sıralamada en sonda analiz edilen Zaman gazetesinde, yukarıda da belirtildiği üzere, haberlerini en tarafsız veren, nefret söyleminden mümkün olduğunca kaçan bir üslupla haberler ele alınmıştır. İlk günkü sıcak gelişmelerin ardından, rutin bir haber gibi sunulan olaylar, haber metinlerinde İsrail için hiçbir kötü sıfat kullanılmaması yukarıda detaylı analiz edilmiştir. Saldırdan 4 gün sonra gazete söyleminde İsrail’i olumsuzlayıcı tabirler kullanmış ve bu haber nefret söylemi kapsamında incelenmiştir. Diğer 3 gazetede mitinglerden “*İsrail’e lanetler yağdı*” şeklinde bahsedilirken, mitinglerin Zaman gazetesinde “*İsrail aleyhine sloganlar atıldı*” şeklinde yer alması okuyucu açısından ruhsuzluk olarak algılsa bile basın etiği bakımından tarafsızlıktır.

Gazeteleri nefret söyleminin şiddetiyle alakalı bir skalaya vurduğumuzda; skalanın bir ucunda en ağır söylemleriyle Vakit gazetesini, diğer ucunda en hafif ve diğer gazetelere göre oldukça tarafsız davranan Zaman gazetesini, ortada yer alan Yeni Şafak’ı Vakit tarafına, Taraf gazetesini de Zaman tarafına koyabiliriz.

Sonuç olarak çalışmanın teorik kısmında tanımlanan nefret söyleminin, antisemitizm bağlamında, yalnızca dört gazete üzerinden Türk basınında nasıl verildiği, okuyucunun kafasında nasıl ve ne şekilde kodlandığı, basın meslek ilkelerinin nasıl ihlal edilip duygusal ruh hallerinin gazete sayfalarında nasıl habere dönüştüğü pratikte sergilenmeye çalışılmıştır. Aslında özeleştiriyi yapmak gerekirse bu çalışma tüm Türk basınına kapsamadığı gibi İsrail basınına söylemleri açısından da eksik bir çalışmadır. Türk basınında bu dört gazete dışında kalan gazetelerde de nefret söyleminin dili, analiz edilen gazetelerle çok da farklılık göstermemektedir. İsrail basınına ele alınması açısından da “Hate Speech in Turkish and Israel Press: A Comparison Analysis of Mavi Marmara Raid” adlı Amerika’da yayımladıkları makale ile Doç. Dr. Şükrü Balcı ve Arş. Gör. Abdülkadir Gölcü⁶, Türkiye’den Vakit ve Yeni Şafak, İsrail’den ise Haaretz ve Jerusalem Post gazetelerini ele almışlar ve İsrail basınında durum, Türk basınından çok da farklı çıkmamıştır.

6 *Balcı, Ş. & Gölcü, A. (2011).

Kaynakça

- Alğan, C. & Şensever, L. (2010). *Ulusal basında nefret suçları: 10 yıl, 10 örnek*. İstanbul: Sosyal Değişim Derneği.
- Ankara teyakkuzda. (2010, 2 Haziran). *Taraf*.
- Antisemitizm. (1986). *Ana Britannica genel kültür ansiklopedisi*(C. 2, S. 169). İstanbul: Ana Yay. A.Ş. ve Encyclopaedia Britannica.
- Aydın, M. (2006). Bir küresel siyaset ideolojisi: Siyonizm, *Yarınlar İçin Düşünce Dergisi*, 11, 22-26.
- Aydın, M. (2011). *Güncel Kültürde Temel Kavramlar*, İstanbul:Açılım Kitap.
- Balci, Ş. & Gölcü, A. (2011 May 22-25). Hatespeech in Turkish and Israel press: A comparison analysis of Mavi Marmara raid. In *9 th International symposium communication in the millennium* (pp. 272-290). San Diego, San Diego State University.
- Balibar, E. (2000). Irkçılık ve milliyetçilik. In E. Balibar, & I. Wallerstein (Ed.), *Irk ulus sınıf: Belirsiz kimlikler* içinde (s. 50-87). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bınark, M. (2010). Nefret söyleminin yeni medya ortamında dolaşıma girmesi ve türetilmesi. T. Çomu (Ed.), *Yeni medyada nefret söylemi* içinde (s.11-53). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Bostancı, N. (1999). *Bir kolektif bilinç olarak milliyetçilik*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bütün dünya ayakta. (2010, 1 Haziran). *Zaman*.
- Cangöz, İ. (2008). Savaş haberlerinin sözsüz özneleri: Iraklı kadınların gazete haberlerinde temsili. İ. Cangöz (Ed.), *Uygun adım medya* içinde (s. 79-106). İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Cevdet'imiz de şehitler kervanında.(2010, 3 Haziran). *Vakit*.
- Council of Europe -Comittee of Minister- (1997).*Recommendation*. No. R(97) 20-(Of the Committe of Minister to Member States on “Hate Speech”).
- Çelenk, S. (2009). Ayrımcılık ve medya. B. Çaplı & H. Tuncel (Ed.), *Televizyon haberciliğinde etik* içinde (s. 205-228). Ankara: Fersa Matbaacılık.
- Çoban, B. (2009). Medya, resmî tarih ve milliyetçilik. B. Çoban (Ed.), *Medya milliyetçilik şiddeti* içinde (s.29-61). İstanbul: Su Yayınları.
- Çoban, B. (2010). Medya, toplumsal bellek ve barış. B. Çoban (Ed.), *Savaş ortamında barış medyasını yaratmak: Medya barış ve savaş* içinde (s. 9-41). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Donanma açılacaktı.(2010, 3 Haziran). *Taraf*.
- Erhan, Ç. & Kürkçüoğlu, Ö. (2002). Arap olmayan devletlerle ilişkiler (4. Baskı). B. Oran (Ed.), *Türk dış politikası-Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar* içinde (C. 2, s. 568-579). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eroğlu, H. (1992). *Atatürk ve milliyetçilik*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Groepler, E. (1999). *Antisemitizm Antik Çağdan günümüze Yahudi düşmanlığı tarihi*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler: 20. yüzyılda ulusal devlet ve milliyetçilikler* (Çev. N. N. Domaniç). İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Hırsız siyonistler. (2010, 7 Haziran). *Vakit*.
- Hitler'in çocukları. (2010, 1 Haziran). *Yeni Şafak*.
- Hobsbawm, E. J. (1995). *1780'den günümüze milletler ve milliyetçilik* (2.baskı) (Çev. O. Akinhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh_lgbt_docs/CM_Rec\(97\)20_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/hrpolicy/other_committees/dh_lgbt_docs/CM_Rec(97)20_en.pdf) adresinden 16 Haziran 2012 tarihinde edinilmiştir.
- İsrail'le 'alçak koltuk' krizi, 13 Ocak 2010, <http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&KategoriID=24&ArticleID=1185364&Date=13.01.2010&b=İsraille%20alçak%20koltuk%20krizi> adresinden 24 Haziran 2012 tarihinde edinilmiştir.
- Hür, A (2005). *Küreselleşen antisemitizm ve Türkiye*. <http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=62> adresinden 26 Haziran 2012 tarihinde edinilmiştir.

- İnceoğlu, Y. (2009). *Medyada nefret söyleminin izlenmesi çalışma toplantısı*. <http://www.nefretsoylemi.org/detay.asp?id=43&bolum=makale> adresinden 18 Haziran 2012 tarihinde edinilmiştir.
- İnceoğlu, Y. & Sözeri, C. (2012). Nefret suçlarında medyanın sorumluluğu: "Ya sev ya terk et ya da..." Y. İnceoğlu (Der.), *Nefret söylemi ve/veya nefret suçları* içinde (s. 23-37). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İsrail solundan Türkiye'ye selam. (2010, 7 Haziran). *Taraf*.
- İstanbul'dan uğurlandılar. (2010, 4 Haziran). 2010. *Taraf*.
- İşte vahşet anı. (2010, 4 Haziran). *Vakit*.
- Kanaryayı da vurdular. (2010, 6 Haziran). *Yeni Şafak*.
- Kararlılık diz çöktürdü. (2010, 3 Haziran). *Yeni Şafak*.
- Katile lanet yağdı. (2010, 5 Haziran). *Vakit*.
- Keskin, Z. E. (2004). Türkiye'de haber incelemelerinde Van Dijk yöntemi. Ç. Dursun (Der.), *Haber, hakikat ve iktidar ilişkisi* içinde (s. 391-405). Ankara: Elips Yayınları.
- Korsana lanet yağıyor. (2010, 2 Haziran). *Vakit*.
- Lewis, B. (2006). The new antisemitism. *The American Scholar*, 75(1), s. 25-36
- Olay trajik ancak Obama'yı anlayın. (2010, 5 Haziran). *Taraf*.
- Ordu Erdoğan'ı devirsin. (2010, 5 Haziran). *Taraf*.
- Pişman edin. (2010, 1 Haziran). *Taraf*.
- Rehineyiz. (2010, 2 Haziran). *Yeni Şafak*.
- Siyonist köpekler. (2010, 1 Haziran). *Vakit*.
- Şehitlerimizi uğurladık. (2010, 4 Haziran). *Vakit*.
- Tahmaz, H. (2012). Nefret söylemi ve barış meclisi. Y. İnceoğlu (Der.), *Nefret söylemi ve/veya nefret suçları* içinde (s. 185-204). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tokgöz, O. (2003). *Temel gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tür, Ö. (2009). Türkiye-İsrail ilişkileri: Yakın iş birliğinden gerilime? *Orta Doğu Analiz*, 1(4), 22-29
- Uluslararası soruşturmaya ilk delil Adli Tıp'tan. (2010, 4 Haziran). *Zaman*.
- Ülkü, G. (2004). Söylem çözümlemesinde yöntem sorunu ve Van Dijk yöntemi. D. Çiler (Der.), *Haber hakikat ve iktidar ilişkisi* içinde (s.371-389). Ankara: Elips Yayınları.
- Van Dijk, T. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse and Society*, 4(2), 249-283.
- Van Dijk, T. (2003). Söylem ve ideoloji: Çok alanlı bir yaklaşım (Çev. N. Ateş). B. Çoban & Z. Özarslan (Ed.), *Söylem ve ideoloji* içinde (s. 13-112). İstanbul: Su Yayınları.
- Yanına kâr kalmayacak. (2010, 1 Haziran). *Vakit*.
- Youshall not kill. (2010, 5 Haziran). *Yeni Şafak*.